

Ляскало М.

(наук.кер. — доц. Лобач К.В)

*студент V курсу історичного факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка*

«ПРАВАХ ПО КОТОРЫМЬ СУДИТСЯ МАЛОРОССІЙ- СКИЙ НАРОДЬ» ЯК ДЖЕРЕЛО СПАДКОВОГО ПРАВА ГЕТЬМАНЩИНИ

Важливим джерелом, що регулював право успадкування в Гетьманщині були «Правах по которымь судится малороссійській народь». Коротко, охарактеризуємо це джерело. У 1728 році, на підставі царського універсала та гетьманського указу була утворена спеціальна комісія для кодифікації права і видання нового кодексу. Причин початку роботи над створенням кодексу було декілька. Велика кількість документів, що регулювали правові відносини в Гетьманщині : магдебурське право, Литовські статuti, та багато інших вносили плутанину у правову систему. Та й нагальна потреба підкорити законодавство законам Російської імперії, зіграла вирішальну роль. Робота над новим документом тривала п'ятнадцять років і закінчилася 8 липня 1743 р. підписанням Кодексу українського права [1, с. 5].

Аналізуючи юридичні особливості заповітів, необхідно розрізнити два дость важливі аспекти пов'язані з ними. Перший, це право укладати тестамент та другий, право успадковувати майно.

Згідно кодексу, тестамент складений під примусом не мав юридичної сили і мав укладатися лише при добрій волі тестатора. Право укладати тестаменти, або ж так зване (*testamenti factio activa*) було визначене в другому артикулі XII розділу і належало всім хто мав повну цивільну правоздатність та деліктоздатність, окрім: а) недієздатних (недорослі діти, божевільні, марнотратні, глухі, німі, сліпі з народження тощо); б) засуджені на смерть з позбавленням прав або опубліковані безчесними; в) політичні злочинці, що втекли за кордон; г) невільники та особи, віддані по суду в заставу чи під секвестр [2].

Натомість право успадкувати майно за тестаментом (*testamenti factio passiva*) належало всім, окрім: а) жидів, мохаммедан і взагалі всіх відступників від християнської віри; б) марнотратних осіб, п'яниць, позашлюбних дітей (бенкгартів); в) дочок, що вийшли заміж без згоди батьків. Законодавче закріплення цих положень міститься у шостому артикулі XII розділу та чотирнадцятому артикулі X розділу [3, с. 144].

Кодекс вводив таке поняття як “право на батьківське чи материнське”, суть цього права полягала в тому, що тестатор має право передавати отри-

мане майно у спадок лише своїм дітям або іншим прямим спадкоємцям. У самому кодексі містилося таке пояснення цієї норми: «те, що відписується при смерті. Вже по суті не належить тестаторові, а його спадкоємцям, та й взагалі не годиться щоб хтось полишав своїх дітей в скудності, а сторонніх осіб збагачував, що противно природному праву й любові» [4, с.11].

Кодекс установлював дві форми тестаментів — звичайну та надзвичайну. За звичайної форми заповіту, документ складався без будь-яких особливостей. Він складався у тій місцевості де постійно мешкав тестатор, засвідчувався свідками, при цьому двоє з них мають бути урядовцями, якщо не можливо засвідчити підпис двома урядовцями, то одним, у випадку відсутності й одного урядовця, то тестамент засвідчувався двома-трьома підписами поважних непосадових осіб. Свідками при укладанні тестаменту не можуть бути недієздатні, виконавці заповіту, особи, яким передавалась частка майна за цим заповітом та опікуни.

Заповіт писався власноручно тестатором, у випадку його неграмотності за автора підписувався сидок та прикладав свою печатку. Підписи свідків ставилися не лише в кінці документа, а й на кожні його стрінці.

Однією з умов для визнання тестаменту законним є згадка поіменно всіх народжених дітей та ім'я дитини, що мала народитися від вагітної дружини.

Особа може скласти декілька тестаментів, наступний буде припиняти дію попереднього, юридичну силу мав останній за часом складення. Запис в урядових книгах мав здійснюватися після його предявлення виконавцем тестаменту чи спадкоємцем майна [Розділ XII Кодексу за яким судиться малор народ, артк 4 пункт 4].

Друга форма, яку визначив кодекс була надзвичайна. Вона виконувалася в таких випадках: а) під час війни, походу, при тяжкій хворобі або в дорозі; б) під час чуми, коли неможливо дотриматися процедури; в) за місцем проживання, закордоном чи в іншій окрузі. Причому надзвичайна форма передбачала ігнорування існуючих правил укладання тестаменту і могла укладатися як в письмовій так і в усній формі [Кодекс за яким суд малор н, Розділ XII, арт. 7]. Пригадаймо, що випадки укладання тестаменту під час війни або за місцем проживання були обумовлені в проаналізованих положеннях Третього Литовського Статуту.

Тестатор, міг на власний розсуд визначити особу, яка повинна виконувати доручення за дотриманням умов спадкування предписаних тестаментом, тобто ексекютора. Він повинен протягом року виконати заповіт, слідкувати за цілісністю спадщини, виконанням зобов'язань покладених спадкодавцем на спадкоємців [5, с.57].

Кодекс передбачив умови, за якими заповіт визнавався недійсним, а саме: а) виправлення у даті заповіту чи взагалі відсутність дати; б) не вказано імена спадкоємців або не відписано майно дитині, що має наро-

дитися; в) містяться розпорядження, що суперечать існуючому закону чи заповіту; г) передано майно невільників, що не має особистої свободи.

Певна частина заповіту могла визнаватися недійсною і ця частина не підлягала виконанню. Такі заповіти називалися частинонедійсними. Заповіт в якому зроблені виправлення на користь одного з спадкоємців, положення якого не відповідали вимогам цивільного права чи суперечали нормам моралі.

Згідно з кодексом існувало чотирнадцять причин за якими діти могли бути усунені від спадщини своїма батьками. Лише ненароджену дитину не можна було позбавити спадщини. Норма приводу Глава 4 Розділу 3 артикулу 2 пункту 1 ствержує: «Син, що народився після смерті батька в належний час, спадкує після смерті батька нарівні з іншими синами, що народилися за життя батька; ба й ліпше від них право має, тому що не може бути позбавлений спадщини, бо хто ще не народився, той не може вчинити жадного переступу, за який би батько міг його позбавити спадщини» [2].

Отже, основною умовою для складання тестаменту, є дієздатність тестатора. Право на складання тестаменту, були позбавлені: неправоздатні особи, засуджені на смерть, політичні злочинці, невільники. Натомість право успадкувати майно мали всі, окрім, євреїв, позашлюбних дітей, п'яниць, дочок, що вийшли заміж без згоди батьків.

Так, спадкове право передбачало укладення заповітів за надзвичайних умов. Такими умовами були: війна, епідемія, зокрема в джерелах фігурують епідемії чуми. Процедура складання тестаменту за надзвичайних умов мала спрощену процедуру. Так, кількість свідків обмежувалася двома.

Право слідкування за виконанням надавалося езекуторові. Термін виконання заповіту становив один рік. За невиконання заповіту він відповідав особисто. У випадку невиконання у встановленні терміні заповіту, він міг бути тимчасово ув'язнений та повинен відшкодувати вартість майна чи виконати умови заповіту.

Література:

1. Яковлів А. Український кодекс 1743 року «Права, по которимь судитя малоросійській народь» його історія, джерела та систематичний виклад змісту / А. Яковлів Записки наукового товариства імені Шевченка Том 159 Мюнхен 1949 Кооперативне видавництво «заграва».

2. Права, за якими судиться малоросійський народ (1743) — Електронний ресурс. — Режим доступу. — <http://textbooks.net.ua/content/view/932/17>

3. Пашук.А. Й. Суд і судочинство на Лівобережній Україні в XVII — XVIII ст. — Львів, 1967. 267 с.

4. Кульчицький В. С. Кодекс українського права 1743 р. // Право України, 1994. № 9 С. 14-25.

5. Ткач А. П. Історія кодифікації дореволюційного права України. — К., 1968. 367 с.

Магрос Л.

(наук.кер. — доц. Лобач К.В)

*студентка V курсу історичного факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка*

КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА С. ДНІСТРЯНСЬКОГО

Для правової думки будь-якого народу, в тому числі й українського, визначальною є діяльність когорти таких вчених і мислителів, творча й наукова спадщина яких є фундаментальною для її розвитку загалом. Окрім того, вона також є частиною загальноєвропейської правової думки, її доповненням і збагаченням. Власне, одним з таких вчених був Станіслав Дністрянський, один з найвизначніших правників і політологів ХХ століття.

Актуальність дослідження випливає із завдань сучасної історико-правової науки, пов'язаних із необхідністю глибокого вивчення і всебічного узагальнення історичного минулого України. Донедавна поза увагою залишалася велика та багатогранна наукова спадщина видатного українського теоретика права та держави, конституціоналіста, політичного та громадського діяча академіка Станіслава Дністрянського. Він одним із перших у вітчизняній юриспруденції запропонував соціологічно-правовий підхід до розуміння таких понять, як «Конституція», «держава», «демократія».

Станіслав Северинович Дністрянський народився у 1870 році в місті Тернополі, в час, коли українські землі були поділені між Росією та Австро-Угорщиною, коли український народ не визнавався на державному рівні, більше того – стояло питання про знищення українського народу і його асиміляцію польськими та російськими народами.

С. Дністрянський сформулював національно-державницьку концепцію, провідною ідеєю якої є право кожної нації на автономію та державну незалежність. Він доводив, що кожна нація має право на самовизначення на її етнічній території. В основу своєї концепції вчений поклав розроблену ним теорію суспільних зв'язків. Суспільні зв'язки він поділяв на органічні, суб'єктами яких є сім'я, рід, плем'я, народ, держава, та організаційні, носіями яких виступають класи, партії, товариства, церква [6].

Варто зазначити, що С. Дністрянський ввійшов до історії українського правознавства, як відомий український теоретик конституціоналізму. Зокрема, він створив власну концепцію держави і права, викладену у кільках-